

ABD'nin Doğu Avrupa Stratejisi: AB ve RF Arasındaki Stratejik Dengeler

1991 yılında SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Avrasya coğrafyasında bazı bölgelerde jeopolitik boşluklar-güç boşlukları (power holes) oluşmuştu. Bu jeopolitik boşluk alanlarından olan Orta ve Doğu Avrupa ile Balkanlar'da AB, RF ve ABD'nin jeopolitik bir rekabet halinde olduğunu görmekteyiz.

AB Soğuk Savaş sonrası dönemde dört genişleme süreci gerçekleştirerek Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Balkan ülkelerinin bir kısmının Avrupalılaşmasını sağlamıştır ve bu yolla bu bölgelerde oluşan jeopolitik boşluğu doldurma stratejisi takip etmiştir. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya, İsveç; 2004 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi; 2007 yılında Romanya, Bulgaristan; 2013 yılında ise Hırvatistan AB üyesi yapılmış ve AB'nin üye sayısı 28'e çıkmıştır. AB bir yandan Batı Balkan ülkelerini (Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek) Avrupalılaştırırken, diğer yandan da 2009 yılında geliştirdiği Doğu Ortaklığı politikası ile Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'la ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir.

ABD liderliğindeki NATO ise; Soğuk Savaş sonrası dönemde doğuya doğru genişleme stratejisi izlemiş ve 2017 yılında Karadağ'ın da ittifaka dâhil olmasıyla üye sayısı 29'a yükselmiştir. NATO'nun Baltık ülkelerinden; Estonya, Letonya ve Litvanya'yı ve eski Varşova Paktı ülkelerinden; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ı bünyesine dâhil etmesi RF'yi rahatsız etmiştir. Slovenya, Hırvatistan, Karadağ ve Arnavutluk'un ittifaka dâhil olması ve başta Sırbistan olmak üzere diğer Batı Balkan ülkelerinin NATO ile ortaklıklar geliştirmesi ve NATO'ya üyelik perspektifine sahip olmaları Moskova yönetiminin Balkanlardaki çıkarlarına da aykırı bir durum yaratmıştır. Bununla birlikte Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'nın NATO üyeliğinin konuşulması Doğu Avrupa'da RF-ABD rekabetini daha da arttırmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Avrasya'nın batısında yaşanan bu jeopolitik değişim bir dizi jeopolitik rekabetlere ve jeopolitik problemlere yol açmıştır. Brexit süreci ve Trump'ın ABD'de iktidara gelmesi ABD-AB ilişkilerinin sorgulanmasına yol açarken, Avrasya coğrafyasında yaşanan diğer gelişmeler RF'yi jeostratejik bir oyuncuya dönüştürmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD kendi liderliğinde çok kutuplu bir uluslararası sistem tasarlarlarken Avrasya coğrafyasındaki jeostratejik oyuncular (AB, RF, Çin ve Hindistan) da kontrol altında bulundurma stratejisi takip etmektedir. Brezezinski; Avrasya'da ABD'ye rakip olabilecek bir gücün veya güçler ittifakının doğmasının ABD'nin küresel çıkarlarına aykırı olduğunu

vurgulamaktadır. Bu noktada ABD'nin NATO aracılığıyla AB'yi kontrol etme stratejisi takip ettiğini görmekteyiz. Fakat Brexit süreci ABD'nin Avrupa'daki çıkarları için olumlu bir sonuç olmamıştır. Anglosakson yapı AB'den çıkarılmış ve ABD AB'yi kontrol edebileceği bir aracı kaybetmiştir. Bu nedenle bütün tartışmalara rağmen (ki bu tartışma her zaman olmuştur) NATO'nun muhafazası ve etkinliğinin artırılması ABD açısından büyük önem arz etmektedir. Bununla birlikte ABD'nin Avrasya stratejisinin ikinci adımını RF'nin Avrasya içinde sınırlandırılması oluşturmaktadır. Bu kapsamda ABD; Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan jeostratejik eksenini kullanmak istemektedir. Bu “yeni sınırlandırma stratejisi” ABD açısından, Brexit sonrası Almanya liderliğinde şekillenen AB ile RF arasında oluşabilecek ABD karşıtı bir ittifakın da önlenmesi noktasında önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Bu jeostratejik eksene yakından baktığımız zaman ABD'nin bu jeostratejik eksen üzerinde tam bir kontrolü de sağlayamadığını görmekteyiz. Türkiye bu noktada ABD'nin kontrol edemediği bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Soğuk Savaş dönemi boyunca “sınırlandırma stratejisi”nin en sağlam halkası olan Türkiye'nin artık Avrasya'da ABD

çıkarlarını değil kendi milli menfaatlerini öncelendiği ve bağımsız hareket ettiği görülmektedir. Bu nedenle ABD-Türkiye ilişkilerinin son yıllarda geldiği durum ve Washington yönetiminin Türkiye üzerinde her yönden kurmak istediği baskı bu açıdan da dikkatle analiz edilmeyi hak etmektedir. Bu jeostratejik ekseninde Azerbaycan da ABD tarafından zayıf halka olarak değerlendirilmektedir. Bakü yönetimi RF-ABD-AB arasında ulusal çıkarlarını ve bağımsızlığını önceleyen dengeli bir politika izlemekte ve tarafsız bir pozisyon almaktadır. Bu nedenle Azerbaycan üzerinde önümüzdeki dönemde ABD tarafından ciddi bir baskı olacağını değerlendirmekteyiz. Bu noktada Aliyev'in Putin-Erdoğan ikilisi ile yakın temasta olduğunu da görmekteyiz. Yine bu jeostratejik eksenin önemli bir halkası olan Gürcistan'a ise 2008 yılında RF tarafından müdahale yapılmış, ABD yanlısı Saakashvili iktidardan 2013 yılında uzaklaştırılmıştır. Gürcistan'daki mevcut yönetim de denge politikası takip etmektedir. Türkiye bağlamında bu konuları önemi sebebiyle müteakip yazılarımızda daha ayrıntılı analiz etmek üzere burada bırakıyoruz.

Söz konusu jeostratejik ekseninde bulunan diğer ülkelere baktığımız zaman bu ülkelerin hem NATO'ya hem de AB'ye Soğuk Savaş sonrası giren eski doğu bloğu ülkeleri olduğunu görmekteyiz. Bu ülkeler bağımsızlıklarını korumak ve RF tehdidini karşılamak üzere NATO'ya girmişler ve Avrupa-Atlantik sisteminin bir parçası olmuşlardır. Bu ülkeler aynı zamanda AB içerisinde ABD'nin yakın müttefikleridirler. Bununla birlikte bu ülkeler AB içerisinde ikinci sınıf ülke olmanın verdiği rahatsızlığı da yaşamaktadırlar. Bu durum onların AB'nin işleyişi konularında muhalif bir pozisyon almalarına yol açmakta ve ABD'nin AB'yi kontrol edebileceği bir fırsat sunmaktadırlar. ABD'nin NATO aracılığı ile Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan'da asker konuşlandırdığı, üsler açtığı ve hava savunma sistemleri yerleştirdiğini görmekteyiz. Bu durum hem RF'yi hem de RF ile ekonomi ve enerji konularında stratejik nitelikli ortaklıkları bulunan başta Almanya olmak üzere AB'yi rahatsız etmektedir. Özellikle Almanya Doğu Avrupa'da RF ile bir çatışmayı kesinlikle istememektedir. Almanya'nın bu tutumu özellikle Ukrayna krizi esnasında daha da net bir şekilde görülmüştür. Kırım'ın Moskova tarafından ilhakı nedeniyle RF'ye uygulanan yaptırımlara Almanya katılmamıştır.

Doğu Avrupa'da ABD ve RF'nin çatışma yaşayabileceği alanlardan birisi Baltık bölgesidir. Baltık ülkelerinden Estonya, Letonya ve Litvanya'da NATO kapsamında ABD askerleri konuşlanmıştır ve bu bölgede Amerikan savaş uçakları ile Rus savaş uçaklarının karşı karşıya geldiği de görülmektedir. Bununla birlikte Polonya'da da Amerikan askerleri, savaş uçakları ve hava savunma sistemleri konuşlanmış bulunmaktadır. RF de Baltık denizi kıyısında bulunan ve doğrudan kara sınırı bulunmayan kendi toprağı Kaliningrad bölgesinde

hava üssü, hava savunma sistemleri, deniz üssü ve nükleer deniz altı sistemleri yerleştirmiş durumdadır. RF bu bölgeye sadece Baltık denizi vasıtasıyla ulaşabilmektedir. RF hem Kaliningrad'ı korumak hem de Baltık denizindeki jeopolitik çıkarlarını muhafaza etmek maksadıyla bölgede ABD tarafından yapılan stratejik girişimlere karşı çıkabilir. RF'yi Kaliningrad bölgesine karadan en kısa sürede ulaştıracak yol Beyaz Rusya ve Polonya (Suwalki Koridoru) üzerinden geçmektedir. Beyaz Rusya Moskova'nın müttefikidir. Fakat bir çatışma durumunda Suwalki koridorunun kullanılması Polonya'yı da çatışmanın içerisine çekecek ve çatışmanın yayılmasına sebep olacaktır.

Baltıklarda Nato-Rusya Nüfuz Bölgeleri Haritası (Turkuaz: Nato Nüfuz Alanı, Pembe: Rus Nüfuz Alanı)

Böyle bir çatışma durumunda RF Baltık ülkelerinden yaşayan Rus etnik nüfusunu korumak maksadıyla bu ülkelere müdahale fırsatını da yakalamış olacaktır. Bilindiği üzere Estonya nüfusunun %25,2'si, Letonya nüfusunun %27,8'i ve Litvanya nüfusunun ise %6,2'si Ruslardan oluşmaktadır. RF bu ülkeler üzerinde siyasi, askerî, ekonomi, enerji ve siber güvenlik konularında ciddi baskılar kurmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin de bölgede konuşlanması ile Baltık bölgesi potansiyel bir çatışma alanına dönüşmüş bulunmaktadır.

Nato Üyesi Baltık Ülkelerinde Rus Nüfusu Haritası (Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya)

Baltık bölgesindeki bu istikrarsızlık en çok Almanya'yı rahatsız etmektedir. Almanya ihtiyacı olan doğalgazın %35'ini, petrolün %36'sını RF'den temin etmektedir. Almanya ile RF arasındaki ticaret hacmi 77 milyar dolardır. Alman sanayisini besleyen Rus doğalgazı Kuzey Akım hattı (Nord Stream) ile Almanya'ya ulaşmaktadır. Kuzey Akım Baltık denizinden geçmekte ve 2011 yılından buyana çalışmaktadır. Bu hatta paralel olarak inşa edilen Kuzey Akım-2 doğalgaz boru hattının ise 2019 yılı sonunda faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Baltık bölgesinde yaşanacak istikrarsızlık doğrudan enerji güvenliğini ve ona bağlı olarak da ekonomik güvenliğini etkileyecektir. Kısacası Almanya ile RF arasındaki ilişkiler her iki taraf için de stratejik niteliklidir. Nitekim ünlü stratejist Brezezinski Alman teknolojisini ile Rus kaynaklarının bir araya gelmesine sebep olacak işbirliğinin Amerika'nın Avrasya çıkarlarına aykırı olduğunu vurgulamaktadır. Bize göre Almanya ile RF arasındaki ittifakın gelecekte alacağı şekil Avrasya jeopolitiğinin şekillenmesinde belirleyici olacaktır.

Enerji güvenliği konusu AB-RF ve özellikle Almanya-RF ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Enerji güvenliği bağlamı bir başka yazımızda analiz etmek üzere bu konuyu burada bırakıyoruz.

Mutual Dependency

How the German and Russian economies are tied together

Germany's partners

in foreign trade in 2013; revenues in euro billions

1. France.....	165
2. Netherlands	160
3. China	140
4. USA	137
5. United Kingdom	118
6. Italy.....	101
7. Austria.....	93
8. Switzerland	86
9. Belgium	81
10. Poland	78
11. Russia.....	77

300,000

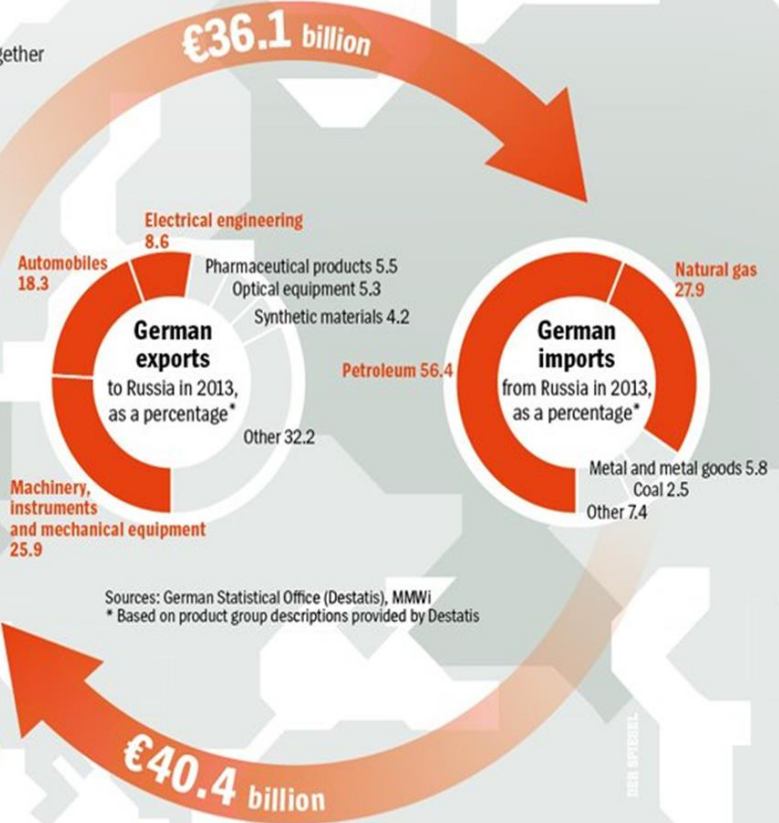
German jobs are dependent on business relations with Russia.

36% of German crude oil supplies are produced in Russia.

35% of German natural gas supplies come from Russian reserves.

Almanya-Rusya Ticari İlişkiler ve Karşılıklı Bağımlılık Görseli

Doğu Avrupa'da Beyaz Rusya RF'nin önemli bir müttefikidir. Beyaz Rusya Kolektif Güvenlik Antlaşması, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Avrasya Birliği üyesidir ve bütün bu örgütler Moskova tarafından kurulmuştur ve domine edilmektedir. Moldova'da ayrılıkçı Transdinyester bölgesinde Rus azınlık yaşamakta ve bu Rus azınlığı korumak maksadıyla Moskova bölgede asker bulundurmaktadır. RF Soğuk Savaş sonrası RF dışında yaşayan 25 milyon Rus nüfusun buldukları ülkelerde korunmasını en önemli stratejilerinden biri olarak belirlemiştir ve irridentist politikalar takip etmektedir. RF'nin irridentist politikalar takip etmesi Avrasya güvenliğinin sağlanması noktasında önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Rus nüfusunun bulunduğu ülkelere Moskova yönetimi doğrudan müdahil olabilmekte, iç işlerine karışmakta ve bu ülkelerin bağımsızlığı tehlike altında kalabilmektedir.

Rus Etnik Haritası (pembe: etnik rus nüfusu, turuncu: rusça anadil nüfus, sarı: vatansız vatandaşlar)

Bu durum Ukrayna için de geçerlidir. Ukrayna sahip olduğu coğrafi konumu, etnik çeşitliliği ve kaynakları ile jeopolitik bir mihverdir. Ukrayna doğu ile batı, RF ile Avrupa arasında bölünmüş bir sınır ülkesi (borderland) durumunda bulunmaktadır. 2004 yılında yaşanan Turuncu Devrim, RF ile 2006, 2009 ve 2013 yıllarında yaşanan enerji krizi Ukrayna'nın durumunu hassaslaştırmıştır. Ukrayna AB ve NATO üyeliği kapsamında batıya yaklaştıkça Moskova'nın tepkisini çekmiştir. Bu durum RF'nin 2014 yılında Kırım'ı ilhakı ile sonuçlanmıştır. Ukrayna'da Rus ve Rusça konuşan Ukraynalıların yaşadığı bölgelerde Kiev yönetimi kontrolü sağlayamamakta ve Moskova bu bölgelerde (Luhansk ve Donetsk) de facto bağımsız devletler kurmuş durumdadır. Ukrayna, Kırım ve Moldova'daki gelişmeler doğrudan Karadeniz'in güvenliğini de etkilemektedir. Aşağıdaki harita dikkatlice incelendiğinde gelecek dönemde Ukrayna konusunun uluslararası güvenliğin ana temalarından biri olacağını değerlendirmekteyiz. Ukrayna konusu Gürcistan'da yaşanan gelişmeler (Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan) ile birlikte ele alındığında ve ABD'nin de Bulgaristan ve Romanya üzerinden bölgeye yerleşmeye çalıştığını düşündüğümüzde Karadeniz bölgesinin jeostratejik değerinin daha da artacağını değerlendirmekteyiz. Mavi Akım ve Türk Akımı gibi projeler ile Karadeniz deniz ulaşımının güvenliğini sağlanması

noktasında ciddi sorunlarla karşılaşmanın muhtemel olduğunu düşünmekteyiz. Bununla birlikte ABD'nin 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesinin değiştirilmesi konusunda Türkiye ve bölge ülkelerine baskı yapması da muhtemel görünmektedir. Bu nokta Karadeniz'in güvenliğinin ancak Montrö Boğazlar Sözleşmesi kapsamında kıyıdaş devletler tarafından sağlanması ve 1936 tarihli sözleşmenin ihlal edilmemesi konusunun Türkiye'nin milli menfaatleri açısından önemli olduğunu değerlendiriyoruz.

Ukrayna Dil-Etnisite-Bölge Haritası: Ukraynalılar (sarı: çoğunlukla ukraynaca, bej: yoğun biçimde ukrayna, lacivert: çoğunlukla çoğunlukla rusça, turkuaz: çoğunlukla rusça, beyaz-sarı: karpas dilleri), Ruslar (lacivert: etnik rus çoğunluğu, lacivert-beyaz: kaydağer rus nüfusu), Diğer Etnik Gruplar (Romenler, Moldovalılar, Macarlar, Bulgarlar)

2018 yılında AB'nin kuzeyden güneye sınırları Estonya-Letonya-Litvanya-Polonya-Slovakya-Macaristan-Romanya-Bulgaristan-Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hattı boyunca uzanmaktadır. Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna bu sınırların dışında yer almaktadır ve bu bölgelerde RF etkinliğini sürdürmektedir. Türkiye de bu hattında doğusunda yer almaktadır. Bunun çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu konuya burada değinmeyeceğiz ancak konuya ilişkin 2018 yılında yayımlanan *“Avrupa Birliği'nin Yeniden İnşası”* isimli kitabımıza bakılabilir.

Bu noktada Batı Balkanların da henüz AB üyesi olamadığı, fakat önümüzdeki 10 yıl içerisinde Batı Balkan ülkelerinin (Arnavutluk, Karadağ, Kosova, Makedonya, Sırbistan ve Bosna-Hersek) AB üyesi olacaklarını değerlendirmekteyiz. Kanaatimizce Batı Balkanların AB'ye dâhil edilmesi ile AB'nin doğuya doğru genişlemesi nihayete erecektir. Ukrayna'nın yakın dönemde AB üyeliği yukarıdaki açıklamalarımız kapsamında şimdilik mümkün görünmemektedir. Balkan ülkelerinin NATO üyeliği de önümüzdeki süreç içerisinde tamamlanacaktır. 2017 yılında Karadağ'ın üye olması ile birlikte sadece Kosova, Makedonya, Sırbistan ve Bosna-Hersek ittifak dışında yer almaktadır. ABD'nin özellikle NATO üyesi olmayan Kosova, Bosna-Hersek ve Makedonya'da siyasi ve askerî etkinliği bulunmaktadır. Bize göre Balkanlarda yaşanacak potansiyel bir çatışmanın en önemli aktörü Arnavutluk ve Balkanlarda yaşayan Arnavut nüfus olacaktır. Bilindiği üzere başta Kosova olmak üzere; Makedonya, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan'da Arnavutlar yaşamaktadır ve bu Arnavutlar arasındaki etnik milliyetçilik duygusu yüksektir. Ayrıca UÇK benzeri paramiliter unsurlar da potansiyel olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte ABD'nin bölgedeki en sadık müttefiki Arnavutlardır ve dünyada ABD algısının en pozitif olduğu halk Arnavutlardır. ABD bu bölgedeki politika ve stratejilerini uygulamak için Arnavutluk'u kullanabilir. Bu durum Ekonomik açıdan bölgenin tek hâkimi olan Almanya'nın ulusal çıkarlarına aykırı bir durumdur ve bu iki güç Balkan coğrafyasında karşı karşıya kalabilir.

Sonuç olarak dünyanın görece güvenli bir bölgesi gibi görünse de Balkanlar ve Doğu Avrupa ABD-RF rekabetine sahne olmaktadır. ABD bölgede kendisine rakip olabilecek bir gücün (AB ya da RF) ortaya çıkmasını istememektedir. Bununla birlikte ABD karşıtı bir Alman-Rus ittifakı da Amerikan çıkarlarına aykırı olarak değerlendirilmektedir. Enerji güvenliği ve ekonomik ilişkiler bağlamında AB (özellikle Almanya)-RF ilişkilerinin korunması her iki taraf için de elzem görünmektedir. Bu yaklaşma şüphesiz ABD'yi rahatsız etmektedir. ABD Brexit ile birlikte AB'yi kontrol ettiği bir aracı kaybetmiştir. Bu bakımdan NATO'nun korunması Washington yönetimi için elzemdır. ABD bu aracı kullanarak RF'yi kıta içerisinde "yeni sınırlandırma" stratejisi ile kontrol etmeyi hedeflemektedir. Fakat bunu tam gerçekleştirememiştir. Kısacası Avrasya'nın batısında ABD-AB-RF arasında hassas ilişkiler zaman zaman rekabete de dönüşerek devam etmektedir.

Dr. Ufuk Cerrah, 08 Ocak 2018, Balgat/Ankara